

Nikolas Witsen'in Kuzey ve Doğu Tartaria Adlı Eseri ve Nogay, Kırgız, Başkurlara Dair Notlar

Nicolas Witsen's Northern and Eastern Tartaria and Notes on Nogai, Kyrgyz, and Bashkirs

Zafer SEVER

Erzurum Teknik Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Erzurum, Türkiye

Department of History, Erzurum
Technical University, Faculty of
Literature, Erzurum, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 22.01.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 30.03.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 26.05.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Zafer SEVER
E-mail: zafer.sever@erzurum.edu.tr

Atif: Sever, Z. (2023). Nikolas Witsen'in
Kuzey ve Doğu Tartaria Adlı Eseri ve
Nogay, Kırgız, Başkurlara Dair Notlar.
Turcology Research, 77, 198-204.

Cite this article as: Sever, Z. (2023).
Nicolas Witsen's Northern and
Eastern Tartaria and Notes on Nogai,
Kyrgyz, and Bashkirs. *Turcology
Research*, 77, 198-204.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Öz

Kuzey ve Doğu Tartaria Hollandalı devlet adamı Nikolas Witsen tarafından 1692 yılında Amsterdam'da yayınlanmıştır. Daha sonra eser yeniden gözden geçirilerek bazı eklemelerle birlikte 1705 ve 1785 yıllarında tekrar basılmıştır. Çalışma Kırım, Kafkasya, İdil-Ural Bölgesi, Sibirya, Orta Asya, Afganistan, Moğolistan, Amur Havzası, Tibet, Mançurya ve Kore'ye kadar geniş bir coğrafya hakkında birçok halk ve topluluk hakkında eşsiz malumat verir. Eser içerisinde birçok Türk topluluğu ve bu toplulukların yaşadıkları bölgeler yer alır. Witsen'in vermiş olduğu bilgiler 17. asırda Türklerin yayılmış oldukları coğrafyayı, yaşadıkları ülkeleri, şehirleri, ticaret yollarını, yer adlarını ve daha birçok konuyu ihtiva eder. Bu da eseri Türk tarihi nazarında daha da önemli kılar. Eserde yer alan Türk topluluklarının tamamı bir çalışmanın sınırlarını fazlaca aşacağından dolayı Türk halkları arasında birbirlerine yakın bir coğrafyada yaşayan Nogaylar, Yenisey Kırgızları ve Başkurlar hakkındaki notlar üzerine odaklanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Başkurlar, Kırgızlar, Kuzey ve Doğu Tartaria, Nogaylar

ABSTRACT

Northern and Eastern Tartaria was published in Amsterdam in 1692 by the Dutch statesman Nikolas Witsen. Later, the work was revised and reprinted in 1705 and 1785 with some additions. The study gives unique information about many peoples and communities about a wide geography from Crimea, Caucasus, Volga-Ural Region, Siberia, Central Asia, Afghanistan, Mongolia, Amur Basin, Tibet, Manchuria, and Korea. In the study, there are many Turkish communities and the regions where these communities live. The information given by Witsen includes the geography where the Turks spread in the 17th century, the countries they lived in, the cities, trade routes, place names, and many more. This makes the work even more important in the sight of Turkish history. Since all of the Turkish communities in the work will exceed the limits of a study, it will be focused on the notes about the Nogais, Yenisey Kyrgyz, and Bashkirs living in a close geography among Turkish peoples.

Keywords: Bashkirs, Kyrgyz, Northern and Eastern Tartaria, Nogais

Giriş

17. asırda Hollanda'nın yetiştirdiği önemli devlet adamları arasında yer alan Nikolas Witsen, 1641 yılında Amsterdam'da soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Hukuk, felsefe gibi farklı disiplinlerde eğitim aldı. Witsen daha sonra uzun yıllar Amsterdam'ı yönetti. Bilgin ve diplomat kimliğinin yanı sıra kâşif yönü de bulunan Witsen coğrafyaya özellikle de kuzey ve doğunun az bilinen ülkelerine büyük ilgi duymaktaydı. Bu nedenle kendi isteğiyle Hollanda Büyükelçisi Jacob Boreel'le birlikte Rusya'ya giderek 1664 ve 1665 yılları arasında orada bulundu (Aleksseev, 1936: 60; Witsen, III, 2010: 185). Witsen çok farklı alanlara ilgi duymaktaydı. Bunlardan bir tanesi de gemi yapımıydı. Onun gemi inşası ile uğraşması Rusya'yı bir kara imparatorluğundan deniz imparatorluğuna dönüştürmeyi hedefleyen İmparator I. Petro'nun da dikkatini çekti. Daha sonra Petro'nun Hollanda ziyaretinde Rus yöneticileri karşılayan heyet içerisinde hazır bulunan Witsen, İmparatorla tanışarak onunla ilişkiler kurdu (Kızılov, 2012: 170-171; Witsen, 2010c: 189-190).

Kuzey ve Doğu Tartaria

Moskova ile yakın ilişkiler kuran ve temaslarını sıklaştıran Witsen'in eserini kaleme alması uzun yıllar süren bir hazırlığın ardından mümkün olmuştur. Witsen 1675 yılından başlayarak İç Asya, Rusya ve Rusya'nın kuzeyine dair el yazması, kitap, belge, not, etnografik eserler gibi ulaşabildiği bütün malzemeyi toplamaya başladı. Önce 1687 yılında topladığı bilgilerden bu bölgenin büyük ve ayrıntılı bir haritasını hazırladı. Daha sonra büyük emekler harcıyıp topladığı bu eşsiz malzemeyle 1692 yılında *Noord en Oost Tartarye*¹ adını verdiği çalışmasını Amsterdam'da kaleme aldı (Kizilov, 2012: 170; Witsen, 2010c: 8). Eser büyük ölçüde düzenlenerek 1705 yılında İmparator I. Petro'ya ithaf edilerek tekrardan basıldı. Eser iki defa yayınlanmasına rağmen yayıncılar vasıtasıyla çoğaltılmasına Witsen tarafından izin verilmedi. Ancak Witsen'in vefatının ardından onun mirasçıları 1705 yılında basılan eserin sayfalarını bir yayıncıya sattı ve eser 1785 yılında bazı eklemelerle birlikte bağımsız bir şekilde yeniden yayınlandı. Eserin Hollanda'da dar bir çevrede kalması, 18. asrın sonlarına kadar Hollandalı ve Avrupalı ilim çevrelerince erişilememesine ve eserden istifade edilmemesine sebep oldu. Ancak Rus bilim çevrelerinde² bu durum farklıydı. 18. asrın ilk çeyreğinden itibaren eser Rus ilim adamları tarafından kullanılmaya başlandı. Eser, Sovyet döneminde Rusya'ya göç eden ve SSCB Bilimler Akademisi'nin Antropoloji ve Etnografya Müzesi'nde çalışan bir Hollandalı tarafından 1945-1950 yılları arasında Rusçaya tercüme edildi. Ancak el yazısıyla kaleme alınan bu tercüme Sovyetler Birliği zamanında hiçbir zaman yayınlanmadı³ (Witsen, 2010c: 9-12).

Noord en Oost Tartarye nihayet ilk vücut bulduğu Amsterdam'da, Hollandalı ve Rus bilim adamlarınca oluşturulan özel bir komisyon tarafından 2010 yılında 1705 yılındaki baskı dikkate alınarak üç cilt halinde Rusçaya kazandırıldı (Witsen, I, II, III, 2010). Bir ve ikinci cildi tüm metnin tercümesi, üçüncü cildi ise okuyucuya notlar, Witsen'in hayatı ve dönemin önemli olaylarını içeren kronolojik bir anlatım, dizin, dipnotlar, Witsen'in yararlandığı kaynaklar ve kitapta kullanılan diğer bilimsel materyaller üzerine ayrılmıştır. Proje çerçevesinde tercüme edilen eser satışa sunulmamış ancak Rus kütüphanelerine ve eğitim kurumlarına ücretsiz bir şekilde dağıtılmıştır. Felemenkçe ve Rusça olmak üzere iki dilde tercüme edilen çalışma, Lahey'deki Hollanda Tarih Enstitüsü'nün internet sitesinde yayınlanarak dünyadaki bütün ilgili araştırmacıların hizmetine sunulmuştur (Witsen, 2010c: 9-12). Eser uzun bir süre göz ardı edilmiştir. Hatta 19. asırda yazmanın kaybolduğuna yönelik haberler çıkmaya başlamış, ancak daha sonra Avrupa'da kütüphane ve yazma arşivlerinde korunduğu ortaya çıkmıştır. Kaybolduğunun yanı sıra eser hakkında başka yanlış bilgiler de vardı. Bunlar arasında en dikkat çeken Witsen'in Rusya'da üç yıl kaldığı ve Moskova dışında İdil boyunca seyahat ettiği, Kazan'a gittiği, Hazar kıyılarından Aktrik Okyanusuna kadar ulaştığı yönündeki bilgilerdi. Gerçeği yansıtmayan bu haberlerin çıkma sebebi ise Witsen'in kısa süre içerisinde bu kadar fazla bilgiye ulaşmasının zor olacağı düşüncesidir. Bu eserin ortaya çıkmasındaki en önemli etmenler arasında Witsen'in tarihe ve coğrafyaya duyduğu ilgi, Moskova'da çok iyi bağlantılar kurması ve bu bağlantıları ülkesine döndükten sonra da devam ettirmesi gösterilmektedir (Alekseev, 1936: 60-61).

Witsen'in kendisine ait olduğu belirtilen ve Londra'ya gönderdiği bir mektupta eserin yazılış hikâyesini anlattığı ifade edilir. Mektuptan aktarıldığına göre Witsen, Rusya'da kaldığı sürede Ruslarla ve diğer Tatar halklarıyla yakın ilişkiler kurmuştur. Moskova'dayken Moskova ve ona uzak ülkeler hakkında bilgi toplamaya devam etmiştir. Ülkesine döndükten sonra da çeşitli yollarla bilgi almayı bırakmadığı, Moskova, Gürcistan, Polonya, İstanbul gibi yerlerle sürekli yazışma halinde olduğu, ayrıca Rusya'nın kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinden hatta Pekin'den de mektuplar almaya devam ettiği bu mektuptan edinilen bilgiler arasındadır. Witsen bu yazışmaların haricinde içinde dağların, nehirlerin ve şehirlerin isimlerinin olduğu ciltler dolusu eser toplamış ve kendi talimatıyla çok sayıda çizim ve harita yaptırmıştır. Bununla birlikte Witsen'in Moskova ziyaretinde saray ressamı Loputskiy'le görüştüğü ve ondan erişimi zor olan bazı kartografik materyaller hakkında bilgi aldığı da söylenmektedir. Dahası onun İmparatorla şahsen tanışıklığı hasebiyle ve onun sayesinde nadir sayılabilecek bilgi ve belgeden istifade ettiği bilinmektedir (Zinner, 1968: 11-12). Witsen, verilen bilgilerin yanı sıra aynı zamanda Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin yöneticileri arasındaydı ve Güneydoğu Asya'da Hollanda kolonilerinin oluşturulmasında görev almıştı. O, Sibirya'ya, Orta Asya'ya, Moğol topraklarına gitmese de gençlik yıllarında Hollanda'nın Moskova ile iyi ticari ilişkiler kurduğu dönemlerde birçok diplomatik geziye katılma fırsatı bulmuştur. Bu nedenle önemli bir mali kaynağa sahip Hollandalı, Avrupa, Rusya ve Asya'da geniş çaplı bir bilgi ağı oluşturmuş, bunun için de Hollanda'nın siyasi ve ticari çevrelerdeki nüfuzunu geniş ölçüde kullanmıştır (Witsen, 2010c: 7-8).

Kırım, Kafkasya, İdil-Ural, Sibirya, Orta Asya, Afganistan, Moğolistan, Amur Havzası, Tibet, Mançurya ve Kore'ye kadar geniş bir coğrafya hakkında malumat veren eser, bu bölgelerde yaşayan Tunguzlar, Kalmuklar, Tangutlar, Samoyedler, Çeremşler, Mordovyalılar, Çerkesler gibi birçok halk hakkında bilgi verir. Ayrıca Kaşkar, Buhara, Astarhan, Fergana, Merv ve Herat gibi çok sayıda yerden bahseder. Bunların yanı sıra çok sayıda nehir ve dağ hakkında kısa bilgiler aktarır. Witsen eserinde çağdaşı veya daha önceki asırlarda yaşamış seyyah, tarihçi, coğrafyacı, haritacı gibi batı ve doğudan farklı alanlarda birçok kimsenin eserinden faydalanmıştır. Bunlar arasında İdrisi, Ebul Fida, Karpini, Marco Polo, A. Meyenberg, Pierre Bergeron, François Bernier, Martino Martini, Rudolf Capell, Giovanni Antonio Magini, Lazaro Soranzo, Jean-Baptiste Tavernier ve Anthony Jenkinson gibi isimler bulunmaktadır. Witsen *Kuzey ve Doğu Tartaria*'da öncelikle bilgi vereceği yerler ve halklar hakkında tanıtıcı bilgiler verir. Onların dünya üzerinde nerede konumlandıkları, hangi nehirler veya dağlar arasında buldukları/yaşadıkları gibi coğrafi özelliklerinden bahseder. Bu durum tarihsel bilgilerin yanı sıra 17. asırda şehirlerin ve bölgede yaşayan halkların coğrafi konumlarını da ortaya çıkarır. Bu da eseri muteber yapan diğer etkenler arasındadır. Witsen eserinde halklar arasında inanç, adet, gelenek gibi benzer ya da farklı bulduğu özelliklerden bahseder. Kaynak grubunun farklı olması aynı halkla ilgili farklı bilgilerin de eserde yer almasına sebep olmuştur. Bu bölümde bozkırda birbirlerine yakın bölgelerde yaşayan üç farklı Türk topluluğu Nogaylar, Yenisey Kırgızları ve Başkurtlar hakkındaki kayıtlar üzerinde durulacaktır.

1 Avrupalılar özellikle Moğolların Asya'yı istila etmesinden sonra bölgenin önemli bir bölümünü "Tartaria" olarak adlandırmıştır. Bu kavram bazı Avrupalıların haritalarında "Moskova Tartarya'sı" "Avrupa Tartarya'sı" şeklinde yer almıştır. Bk. (Tartaria, 2017: 9).

2 Bu kişilerin başında Sibir tarihinin babası olarak bilinen G. F. Miller gelmektedir. *Sibir Tarihi* adlı eserinde Witsen'den alıntılar yapmıştır. Bk. (Miller, 1750: 67-68).

3 Sovyet tarihçi Andrey Vvedenskiy eser hakkında bilgi verirken XVI – XVII. asır Rus tarihi için önemli olan bu eserin ne yazık ki hala Rusçaya çevrilmediğini ifade eder (Vvedenskiy, 1962: 6).

Nogaylar

Nogaylar, Altın Orda Devleti'nin yıkılmaya yüz tuttuğu dönemde ortaya çıkan Türk topluluklarından biridir. Bu halk genellikle Deşt-i Kıpçak bölgesinde varlığını sürdürmüştür (Alpargu, 2007: 32-35). Müellif öncelikle Nogayların yaşadıkları coğrafya hakkında bilgi verir. Onların çoğunlukla Volga'nın (İdil) doğusunda Astarhan'ın kuzeyinde, Hazar Denizi'ne dökülen Yayık Nehri ve İdil'in diğer tarafında yer alan Tanais ve Dinyeper nehirlerine kadar uzanan bir sahada yaşadıklarını belirtir⁴. Nogayların bir kısmı Tatarların, bir kısmı ise Moskova'nın egemenliği altında yaşar. Bazıları ise tamamen özgürdür. Kırım yakınlarında yaşayanların en cesurları olduğu ifade edilir. Witsen belirtilen bölgelerde yaşayan Nogayların bir araya gelmeleri durumunda sayılarının elli bin atlıya kadar ulaşabileceğini belirtir. Eserde Nogaylar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmeden önce onlardan şu şekilde bahsedilir: (Witsen, 2010b: 769-770).

"Şehirlerde fazla yaşamazlar, yanlarında arabalarla taşıdıkları ve sığırlarını otlatmak için durdukları yere koydukları barakaları/çadırları var. Çoğunlukla Müslümandırlar. Lakin dini kurallara göre tam olarak yaşamazlar. Ne namaz kılmayı ne de oruç tutmayı bilirler. Onlar çok sayıda sığira sahipler. Et ve sütle beslenirler. Kaba bir şekilde elleriyle yemek yerler ve başlarını geriye atarak boğazlarından aşağı iterler. Ekşi inek ve kısrak sütü (kırmızı) içerler. Nogaylar kamplarını/obalarını nehir kıyılarında kurarlar. Hayvanlarını başta vahşi hayvanlardan olmak üzere Kırım Tatarlarından ve Çerkes soyguncularından korumak için kamplarını direklerle çevreleyip korunaklı bir hale getirirler" (Witsen, 2010b: 769).

Bozkırda konar-göçer yaşamı benimseyen Nogaylar hayvancılıkla uğraştıklarından ticaretleri de bu yönde olmuştur. Eserde yer alan bilgilere göre çok fazla sığira sahip oldukları için deri ve yağ ticareti ile uğraşırlar. Nogayların geçim kaynaklarından biri de köle ticaretidir. Bunu da İstanbul'a götürdükleri köleler üzerinden yaparlar. Nogaylar yaptıkları ticaret için para talep etmez, para yerine kumaş ve değersiz diğer şeylerle takas ederler. Nogaylar arasında yerleşik hayata geçen insanlar hor görülür ve onların kötü birer asker olduğuna inanılır. Ayrıca Nogayların ülkesinde köprü olmadığı bu yüzden bölgeye seyahat etmenin zor olduğu verilen bilgiler arasındadır (Witsen, 2010b: 769-770).

Eserde Nogay kadınları ve Nogayların evlilikle ilgili gelenekleri⁵ hakkında da farklı bilgiler yer alır. Genç kadınlar güzel, beyaz tenli, geniş yüzlü ve uzun boyludur. Elbiseleri düzensiz ve bakımsızdır. Kadınlar yaş aldıkça çirkinleşir. Evlenirken şahit dışında herhangi bir yükümlülük olmadığı ve Nogayların genellikle aralarında kan bağı bulunan akrabalarından veya onlara yakın başka akrabalarından izdivaç yaptıkları bilgisi vardır. Ayrıca kızlar evlenene kadar arabalarda kilitli tutulur, bu arabalarda sadece bir havalandırma ve küçük bir pencere yer alır. Metinde Nogay kızları hakkında bilgiler verilmeye devam edilir. Bu bilgilere göre kızlar bekâretlerinin bir göstergesi olarak saçlarını kazıtır ve evlendikten sonra saçlarını önden uzatırlar (Witsen, 2010b: 769-772).

Eserde Nogay erkekleri hakkında da bilgiler verilir. Durumu olmayan fakir Nogay erkeklerinin evlenmesi zordur. Erkekler kürkten yapılmış şapka takarlar. Erkekler çirkin, başları büyük, yüzleri yassı, gözleri küçük, burunları düz ve ince sakallıdır⁶. Genç bir adam evleneceği zaman gelinin ebeveynlerine belli bir miktarda hayvan vermek zorundadır. Yine erkeklerin genellikle birden fazla karısı vardır. Kısa da olsa eserde Nogayların yasaları hakkında bilgiler mevcuttur. Verilen bilgilerden Nogayların hukuk sisteminin bağışlama üzerine kurulduğu anlaşılır. Bir kimse kasıtlı bir şekilde öldürülmedikçe kimseye ölüm cezası verilmez. Hırsızlığın cezası da ölüm değildir. Ancak hırsız cezayı ödeyene kadar zincire vurulur. Eğer suçlu kimse borcunu zamanında ödemezse köle olarak satılır (Witsen, 2010b: 769-771).

Witsen çalışmasının Nogaylarla ilgili bölümünde Fransız seyyah Jean-Baptiste Tavernier'in (1605-1689) seyahatnamesinden fazlaca yararlanmıştır. Witsen, başta at yetiştiriciliği olmak üzere birçok konuda Tavernier'in notlarına başvurmuştur. Bozkırda mukim Nogaylarda at ve at yetiştiriciliği⁷ önemlidir. Nogayların çok değerli buldukları ve kendi ülkelerinin dışına satmadıkları özel atlardan bahsettiği ifade edilir. Bu atlar sadece yağma yapılırken ve altı ile sekiz yaşları arasında kullanılır. Son derece hızlı koşarlar. Bu atlar özel olarak eğitilir. Her sekiz saatte bir sadece bir avuç ot veya saman alarak üç ila dört gün gidebilirler ve günde sadece bir kez su içerler. Günden güne artan, yaklaşık iki kişi ağırlığında bir yük verilir. Ağırılık arttıkça günlük verilen yem miktarı da tedricen azaltılır. Bu şekilde günde birkaç mil yürümeye zorlanırlar. Son günlerde hiç yiyecek, içecek verilmez ve terletilip üzerlerine soğuk su dökülerek vücutlarını istedikleri hale getirirler. Ayrıca Nogayların her yıl düzenli olarak Moskova'ya sattıkları atları vardır. Bu atlar iri karınlı, kalın boyunlu ve kaba tüylüdür. Satılan atların sayısı on binleri bulmaktadır. Nogaylar hasta ve yaşlı atları yemek için keserler. Kuzuyu ata göre daha az severler. Onlar için en lezzetli yemek at etidir (Witsen, 2010b: 770).

Nogaylar sayıları binleri bulan topluluklar halinde bozkırda varlıklarını sürdürürler ve kalıcı evleri yoktur. Gittikleri yere göturdükleri arabalarda yaşarlar. Genellikle kendi aralarında yaptıkları mücadelenin sebebi otlak alanlara hâkim olma mücadelesidir. Şartlara göre bozkırda yer değiştirirler. Ailenin reisi ülkenin soylularındandır. Her aile boyanmış, mızrak ucunda bir atkuyruğu taşır. Bu şekilde herkes göç ederken kendi sürüsünü ve yerleşecekleri yeri bilir. Kıyafetleri hayvan derilerinden yapılmıştır. Bu kıyafetlerin kürkleri yazın dışı, kışın ise iç gelecek şekildedir. Erkekler çeşitli renklerde gömlek giyerler. Kadınların giysileri ise yere kadar uzanır, başlarını büyük örtülerle örterler. Nogayların kamp kurdukları yakın yerlerde eğlenmeleri ve avlanmaları için besledikleri kartalları vardır. Bu kartallar çadırlarının önünde

4 Nogaylar İdil Nehri'nin doğusundaki bölgeleri Altın Orda Devleti'nin dağılmasının ardından ele geçirmiştir. Kuzeyinde ise sınırları İrtiş Nehri'ne yani Sibir Hanlığı topraklarına kadar ulaşmaktadır. Bk. (Alpargu, 2007: 35).

5 Eserde Nogayların evlilik adetleri hakkında verilen bilgiler kısıtlıdır. Daha sonraki dönemlerde yapılan çalışmalarda Nogayların kendi aralarında çocukların küçükken hatta daha doğmadan beşik kertmesi edildiği anlaşılmaktadır. Bu âdete de "Besik Kuda" (Бесик Күда) adını vermişlerdir. Yine bu yüzden başlık parasının çok az görüldüğü ancak aralarında hediyeleşmenin yaygın olduğu belirtilmektedir (Kereytov, 2009: 287-288).

6 Tavernier, Nogayların hemen hemen hiç sakalı olmadığını ifade eder. Hatta aralarından sakallı biri çıktığında birde okuma yazma biliyorsa onu hemen molla yaptıklarını belirtir. (Tavernier, 2010: 322-325).

7 Tavernier seyahatnamesinde Nogayların at yetiştiriciliğini en ince ayrıntısına kadar anlatır. Eserde verilen bilgilerden fazlası bu seyahatnamede vardır. Tavernier özel eğitilen bu atların akınlarda kullanılmadan yedi sekiz ay süren zorlu bir eğitimden geçtiğini belirtir. Öyle ki bu atları bilmeyenlerin onların zayıf ve çelimsiz hallerini gördüklerinde hiçbir işe yaramayacağını düşünebileceklerini ifade eder. At yetiştiriciliği ve Nogaylar hakkında detaylı bilgi için bk. (Tavernier, 2010: 322-323).

tahtaların üzerinde durur. Bu kartalların tüylerini yaşlandırdıkları zaman ok olarak kullanırlar. Nogayların sık sık ava çıktığı belirtilir ve domuz harici avladıkları hayvanları yedikleri ifade edilir. Nogayların uzun yaşadığı ve sağlıklı olduğu ifade edilse de onların tedavi yöntemleriyle ilgili bilgiler vardır. Nogayların hekimlerinin olmadığı ve biri hastalandığı zaman bir mollanın geldiği ve hastanın başında Kuran okuduğu belirtilir. Yine mollanın hastayı iyileştirmek için hastanın etrafında birçok batıl hareket yaptığı ifade edilir. Eğer hastada yara varsa yarının üzerine et konulup yağ dökülerek iyileştirilmeye çalışıldığı da Nogayların belirtilen tedavi yöntemleri arasındadır. Nogaylar geniş ovalarda tarımla ilgilenirler. Kavun, karpuz, salatalık ve üzüm başta olmak üzere meyve yetiştirdikleri bahçelere sahiptirler. Bununla beraber tahıl ürünleri de yetiştirirler. Birbirlerinin malına ve haklarına saygılı oldukları ancak yabancılar için bu durumun pek söz konusu olmadığı ifade edilir (Witsen, 2010b: 770-771).

Yenisey Kırgızları

Türk toplulukları arasında adı en eski dönemlere kadar giden Kırgızların tarih sahnesine çıktıkları ilk yerleşim yerlerinden biri Yenisey bölgesidir (Kıldıroğlu, 2013: 49). Eserde 60° kuzey enlemin Yenisey Nehri'nin kaynağında yaşayan Kırgızlardan bahsedilmektedir. Bölgedeki Kırgızlar esas olarak Ob Nehri'nin kolları arasında yer alan Ket ve Narın nehirleri arasında ve yukarı kısımlarında, ayrıca Tomsk, Kuznetsk, Yenisey ve Krasnoyarsk bölgelerinde yaşarlar. Eserde Kırgızlar hakkında verilen bilgiler diğer halklara ve bölgelere göre az olsa da Kırgızlar hakkında ilginç sayılabilecek bilgiler mevcuttur. Müellif onları huzur bozan, cesur, kahraman ve inatçı Tatar halkı olarak tanımlar. Eserde yer alan bilgilere göre Kırgızlar, Çar'a vergi ödeyen ve istenilen zamanda savaşa gitmek ve itaat etmek zorunda olmaları haricinde özgür insanlardır (Witsen, 2010b: 783).

Kadim bozkır halkları arasında yer alan Kırgızlar uzun boylu ve iyi savaşçılardır. Ayrıca ata binmede mahirdirler. Süvari olan bu askerlerin vücutları her yerlerini saran demir zırhlarla donatılmıştır. Bazen demir halkalardan yapılmış bu zırhları iki veya üç kat giyerler. Genellikle savaşlarda kullandıkları silahları ise mızrak, ok ve yaydır (Witsen, II, 2010: 783-784). Rus arkeolog ve tarihçi Yuriy Sergeyeviç Hudyakov'un VI. ve XII. asırlar arası döneme ait arkeolojik bulgulara dayalı çalışması Witsen'in vermiş olduğu bilgileri doğrular. Yenisey Kırgızlarının askeri yapısını anlatan bu çalışmada savaşçı Kırgızların kullandıkları mızrak, ok, yay ve zırhlar ayrı ayrı bölümlerde detaylarıyla birlikte tasvir edilir. Hudyakov, Kırgızlar arasında ölü yakma âdeti yaygın olduğundan zırh ve zırh başlığı gibi savaşırken kullanılan koruyucu türden giysilerin günümüze kadar ulaşmadığını belirtir. Ancak yazılı kaynaklardan veya yapılan tasvirlerden verilen bilgilere ulaşılabildiğini ifade eder (Hudyakov, 1980).

Müellif, Kırgızlar hakkında bilgi verirken diğer halklarla da karşılaştırma yapar. Kendi dillerinin olduğu ve konuştukları dilin Kalmuklar ve Kırım Tatarlarına benzediğini söyler. Ancak basılı bir eserlerinin ve yazılarının olmadığı belirtilir. Ayrıca Kırgızları tipoloji ve inanç yönünden Kalmuklara benzetir. Onlar gibi yüzlerinin geniş olduğunu ve putperest olduklarını ifade eder. Ancak aralarında Müslümanların⁸ da olduğunu belirtir. Yine Kırgızların komşuları Ostyaklardan daha medeni olduğunun üzerinde durulur. Onlar gibi avcı olmaları ve balıkçılıkla uğraşmalarına rağmen topraklarının tarım için uygun olduğu ifade edilir (Witsen, 2010b: 783-784).

Kırgızlar genellikle dağlarda ve ulaşılmaz kayalıklar arasında yaşarlar. Verilen bilgilerde onların yaşadıkları mevkiden dolayı sınırdışlarıyla giriştikleri mücadelelerde kendilerine avantaj sağladığı için daha cesur oldukları ifade edilir. Kırgızlar yurtlarında at, inek, koyun, tavuk, kaz ve ördek gibi hayvanlar beslerler. Onların atları son derece atik ve çeviktir. Eserde verilen bilgilerden bölgede mukim Kırgızların yerleşik hayata geçtikleri anlaşılır. Malzeme olarak taş ve kilden yapıma estetik olarak güzel görünen evlerde yaşarlar. 16. asrın önemli kâşiflerinden Anthony Jenkinson'un 1558 yılında Kırgızlar hakkındaki bazı gözlemlerine yer verilir. Ondaki aktarılan bilgilere göre Kırgızlar ölümlerini gömmeyip ormandaki ağaçlara asar. İbadetlerinin ekseriyetinin, din adamlarının üzerine tırmadığı bir ağaçtan önlerinde toplanan insanların üzerine kan, süt ve hayvan gübresi karışımını serpmesinden ibaret olduğu ifade edilir. Kırgızlar bu şekilde kendilerinin günahlardan arındığına inanırlar (Witsen, 2010b: 783-784).

Başkırtlar

İdil-Ural bölgesinde yaşayan Türk kavimlerinden biri olan Başkırtlar, tarih boyunca müstakil bir devlet kuramamış, Uralların ötesine kadar gelen güçlerin hâkimiyeti altında yaşamıştır. Sırasıyla Altın Orda, Kazan Hanlığı, Sibir Hanlığı ve Nogay beylerinin idaresi altında bulunmuşlar, daha sonra bölgede başlayan Rus hâkimiyetiyle birlikte Ruslara tabi olmuşlardır (Hadiyev, 2022: 15-16). Başkırtlar, İbn Fadlan tarafından Türk kavimlerinin en tehlikelisi olarak gösterilir (Şeşen, 2019: 19). Witsen bu halkın fazla barışçıl olmadığını ve görüntülerinin diğer Tatarlardan farklı olduğu ifade etmiştir. Eserde Başkırtların yaşamış oldukları coğrafya, askeri ve siyasi durumları, inançları, adet ve gelenekleri gibi konular üzerinde durulmuştur. "Başkırtiya" şeklinde de adlandırılan Başkırt topraklarının doğusunda Tobol Nehri, batısında Çeremiş halkları, kuzeyinde Usolye şehri, güneyinde ise Nogaylar bulunmaktadır. Topraklarının içerisinde ise Kama Nehri akmaktadır. Ayrıca Başkırt toprakları iyi cins tilkilerin yaşadığı yer olarak belirtilmiştir (Witsen, 2010b: 785-786).

Başkırtların köyleri olmadan dağınık bir şekilde yaşadıkları görülür. Ortasından duman çıkan ahşaptan yapılmış evleri olduğu ve bu evlerini/kulübelerini de hayvan derileriyle kapladıkları verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Eserde Başkırtların fiziksel özelliklerinden de bahsedilir. Başkırtlar esmer, siyah saçlı ve kara gözlü olarak tasvir edilir. Witsen eserinin genelinde olduğu gibi Başkırtları da diğer halklarla karşılaştırmıştır. Onların çok vahşi ve Kalmuklar kadar da çirkin olmadığı ifade edilir (Witsen, 2010b: 784).

Verilen bilgilerden Başkırtların özgür bir şekilde yaşadığı görülse de Rus hâkimiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Çar'a vergi ödeyen Başkırtların aralarında bir anlaşmazlık çıktığı takdirde Rus yargıçlar tarafından Rus kalelerinde yargılandıklarından bahsedilir. Kalmuklar gibi başlarında yöneticileri yoktur ve Rusların egemenliği altında Mirzalar tarafından yönetilirler (Witsen, 2010b: 784). Ruslar, kendi egemenliklerini kabul eden yerli idarecileri "Starşına" olarak adlandırmaktadır. Eserde geçen bu mirzalar da Rus hâkimiyetini kabul eden

8 VIII-XIII. asırlarda İslamiyet'i kabul eden yerleşik Türk topluluklarının aksine, Kırgızların bozkırda İslamiyet'i kabul etme süreçleri daha geç zamanlarda olmuştur. Bk. (Erşahin, 1999: 393).

Starşınalar olmalıdır (Hadiyev, 2022: 64-65). Eserde, Sibiry halklarına göre daha erdemli ve daha savaşçı oldukları söylenen Başkırtların savaşçı özellikleri üzerinde durulur. Onların yaya olarak değil de süvari olarak savaşığı ifade edilir. Olası bir savaş durumunda kırk bin teçhizatlı adamı silah altına alabilecekleri söylenir. Kullandıkları silahları genellikle ok ve yaydır. İyi okçu olan bu halkın bozkırdaki kadim düşmanları ise zaman zaman karşılaştırdıkları Kalmuklardır ve onlarla sayısız mücadelelere girişmişlerdir (Witsen, 2010b: 785).

Witsen'in eserinde Başkırtların inançları hakkında da ilginç bilgiler vardır. Birçoğunun "Sudak" adı verilen kurutulmuş balığa taptıkları ifade edilir. Fadlan da Başkırtların inançlarından bahsederken bazılarının balıklara taptığını ifade eder (Şeşen, 2019: 20). Aradan yedi asrı aşkın bir süre geçmesine rağmen Fadlan'ın aktarmış olduğu benzer inançların Başkırtlar arasında hala devam ettiği anlaşılır. Ancak eserde verilen bilgilerden Başkırtların çoğunun Müslüman olduğu görülür. Ülkenin güneyinde yaşayanların zengin ve bilgili oldukları İslamiyet'in kaidelerine göre yaşam sürdürdükleri belirtilir. Bazı Başkırtların Türkler gibi tamamen Müslüman olduğu ifade edilmiştir. Burada kastedilen Türkler, Osmanlı Türkleri olmalıdır. Türkler gibi ifadesi ise Sünni inanca sahip olmalarından dolayı verilmiş olabilir. Yine ülkelerinde domuzun fazla olduğu ancak onu yemedikleri ifade edilmiştir. Bu ifadeden Müslüman olmayanların da domuz yemediği anlaşılmaktadır. Müslüman olmayanların bu hayvanı tüketmeme sebebinin kültürel olması muhtemeldir. Başkırtlar arasında ağaç kültürünün de izleri vardır. Eserde güzel ağaçlara kurban sunduklarına dair bilgiler yer alır (Witsen, II, 2010b: 785). Başkırtların inançları hakkında farklı bilgiler de mevcuttur. Ölen kişilerin ruhlarının yani atalarının ruhlarının sıklıkla çocukların bedenine geçtiğine inanılır. Ancak ruhlar gibi bedenlerinin sonsuza kadar yaşamadığı, yok olduğu görüşü hâkimdir (Witsen, 2010b: 785).

Başkırtların yaşadığı coğrafya kış şartlarının iyice hissedildiği bir yerdir. Bu nedenle onların tercih ettiği kıyafetler de iklim şartlarına göredir. Eserde verilen bilgilere göre bu insanlar kışın buzda ve karda çok uzun botlarla yürürler. Altları kürk olan bu botlar sayesinde iniş ve yokuşlarda çok hızlı hareket ederler. Başkırt kadınları sivri uçlu başlıklar ve uzun düğmeli kaftanlar giyerler. Başkırt erkekleri istedikleri kadar eş alır. Kadınlar kocalarına karşı hürmetlidir. Hatta kocaları attan inerken ona yardım eder. At, bütün Türk topluluklarında olduğu gibi Başkırtlar için de çok değerlidir. At karşılığı komşularından eş aldıkları ifade edilir. Bu sayı bir eş için altı, yedi ata kadar çıkabilmektedir. Ancak çok eşli Başkırt erkekleri eşlerini bir arada tutmaz, her birine ayrı bir ev açar ve onları ayrı ayrı ziyaret eder. Başkırtların bölge halklarından Ostyaklara göre daha yüksek bir hayal gücü ve daha fazla cesaret sahibi bir halk olduğu ifade edilir. Giydikleri kıyafetlerde ise bir birliktelik yoktur. Bazıları Samoyedler bazıları Kalmuklar bazıları ise Rus köylüleri gibi giyinir. Başkırtların tarımsal faaliyetlerde buldukları da görülmektedir. Bu halkın arpa ve buğday yetiştirdiği ifade edilir. Ancak ekme yapmayı bilmedikleri, yetiştirdikleri bu ürünlerin kaynatıp suyunu içtikleri belirtilir. Ayrıca Başkırtların ekme yerine kurutulmuş balık yedikleri de bahsedilen bilgiler arasındadır. Başkırtların yaşadıkları Ural Dağları'nın maden bakımından çok zengin olduğu ve bu madenlerin işletildiği bilgisi de vardır (Witsen, 2010b: 785-786).

Başkırtlar ilmi anlamda çok ileri bir halk değildir. Onların Kırgızlar, Tunguzlar ve Ostyaklar gibi yılı doğru bir şekilde nasıl böleceklerini bilmedikleri ifade edilir. Ruslardan biraz öğrenmiş olmalarının dışında uygun bir zamanlama hesabına sahip olmadığı söylenir. Ancak önemli günleri nasıl hatırlayacaklarını ve ayırt edeceklerini iyi bildikleri verilen bilgiler arasındadır. Onlar güneş, ay ve yıldızların yanı sıra dünyanın şekli hakkında da çok az şey bilirler. Ancak güneş ve ayın üzerinde iki kişinin oturduğu ve onların dünyada olup bitenleri izleyerek dünyayı aydınlattığı inancı hâkimdir. Müellif onların bu inançlarını son derece mantıksız bulur (Witsen, 2010b: 785). Başka kaynaklarda Başkırtların ilmi ve sanatsal yönden zayıf olmalarının sebebi Kazan gibi medeniyet sahalarına uzak olmaları, şehirlerde yaşamamaları ve ilkel kabilelerle etkileşim halinde bulunmaları gösterilir (Hadiyev, 2022: 37).

Başkırt kısmının son bölümü Başkırtların Ruslara karşı 1663 yılında gerçekleştirdikleri isyana ayrılmıştır. Şüphesiz Başkırt tarihinin en önemli olayları arasında Ruslara karşı gerçekleştirdikleri kıyam hareketleri bulunmaktadır. Özellikle Rus işgalinden sonra bölgeye yerleştirilen halklar Başkırtlar arasında büyük huzursuzlukların çıkmasına sebep olmuştur. Öyle ki Zeki Velidi Togan hiçbir Türk kavminin bu kadar uzun süre Rus istilasına karşı amansız bir mücadele vermediğini belirtir (Togan, 2020: 34-35). Aslında Başkırt tarihi Ruslara karşı yapılan sayısız isyan hareketiyle doludur. Ancak eserin kaleme alındığı tarih göz önüne alındığında tek bir isyan hareketinden bahsetmesi doğaldır. Witsen, 1663 yılında Başkırtların Volga Nehri boyunca her yeri yağmaladığı ve isyan çıkarttığından bahseder. Bu isyanın çıkma sebebi olarak Başkırtlar ve Kalmuklar arasında uzun zamandır devam eden düşmanlık gösterilir. Kalmuklar, Başkırtların yıllardır topraklarına saldırıp insanların esir aldığını Çar'a bildirecek kaçırılan insanların geri iade edilmesini talep etmiştir. Çar ise Kalmukların isteklerinin yerine getirilmesi için bölgedeki valilere emir vermiştir. Ancak Kalmukların bu isteği karşılık bulmamıştır. Çünkü uzun yıllar önce kaçırılan insanlar çoluk çocuğa karışmıştır. Erkeklerin eşlerinden, çocukların ise ebeveynlerinden ayrılmak zorunda kalacağı bu durumun Başkırtlar tarafından kabul edilmesi pek mümkün olmamıştır. Bu nedenle silahlanan Başkırtlar büyük bir isyan başlatmış, bu hareket Kazan ve Astarhan yakınlarına kadar tesir etmiştir. Ancak bu isyanın çabuk kontrol altına alındığı ifade edilmiştir (Witsen, 2010b: 785-786). Bu isyan kaynaklarda "Seyyid Bahadır" ayaklanması olarak geçer. Ancak yukarıda verilen bilgilerin aksine bu isyanın çıkış sebebi farklı anlatılır. Hatta isyanın başlangıcında Kalmukların Başkırtlarla beraber olduğu daha sonra Rus tarafına geçtiği belirtilir. Çıkış sebebi olarak bölgeye yapılan Rus istilaları gösterilirken kıyam hareketinin hemen bastırılmadığı ve belli bir süre devam ettiği görülür (Togan, 2020: 35-36; Hadiyev, 2022: 59-60).

Sonuç

Kuzey ve Doğu Tartaria hemen hemen bütün Asya ve Asya halkları hakkında bilgi veren 17. asrın sonlarında inşa edilmiş bir tarihi eser niteliği taşır. Bu eser büyük bir bölümü muhtemelen yok olmuş, günümüze kadar ulaşmamış birçok eserin, notun, malzemenin bir araya getirilmesinden meydana gelmiştir. Böylece eser farklı kaynak gruplarında yer alan bilgilerin günümüze taşınmasında bir köprü görevi yapmaktadır. Faydalandığı kaynaklar incelendiğinde Witsen'in verdiği bilgilerin doğru teyit edilebilmektedir. Bu durum ehemmiyeti bakımından esere daha farklı bir gözle bakılmasına sebebiyet verir. Avrupa'da henüz ilmi metot ve yöntemlerin tam anlamıyla oturmadığı bir dönemde böylesi bir araştırmacının ortaya konulması fazlasıyla kıymete haizdir. Eserin yayıncılar ve matbaacılar tarafından çoğaltılmasına Witsen tarafından izin verilmemesi eserin yazılış amacının ne olduğu sorusunu akılları getirir. Büyük ihtimalle çalışma

Asya'da bulunan halkları ve yerleşim yerlerini Avrupa'ya veya dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan halklara veya ilim dünyasına tanıtmak değildir. Muhtemelen Witsen'in Hollanda devleti içerisinde taşımış olduğu siyasi misyon, Hollanda'nın Asya'daki ticari ve siyasi faaliyetleri, Ruslarla kurmuş olduğu yakın ilişkiler sonucunda bu eser vücut bulmuş olabilir. Bu nedenle eserin yazıldığı dönemde dar bir çevrede bilinmesi yeterli görülmüş olmalıdır.

Eserin onlarca Türk topluluğundan ve Türk yerleşim yerinden bahsettiği belirtilmişti. Ancak diğer Türk topluluklarına nispeten birbirlerine daha yakın sayılabilecek bölgelerde yaşayan Nogaylar, Yenisey Kırgızları ve Başkurtlar hakkındaki notlar üzerine durulmuştur. Belirtilen Türk topluluklarının en temel özelliklerinin başında gelen Türk bozkır kültürünü benimsedikleri ve bu kültürün temeli olan savaşçı özellikleri taşıdıkları görülür. Verilen bilgilerden topluluklar arasında atın hem sosyal hayatta hem de savaşlarda önemli bir yere sahip olduğu anlaşılır. Bu halklar birbirlerine yakın coğrafyalarda yaşamalarına rağmen çok sayıda farklı özelliklere sahiptir. Nogayların Kırgızlar ve Başkurtlara göre bozkırda daha özgür bir şekilde yaşadıkları görülür. Yenisey civarında yaşayan Kırgızların, Nogay ve Başkurtlara göre daha ileri bir medeniyete sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca Kırgızlar diğer iki halka göre nispeten yerleşik bir hayat tarzını benimsemişlerdir. Hepsinin içerisinde İslamiyet'i kabul edenlerin olduğu belirtilmiştir. Ancak aralarında Müslümanlığın gerekliliğini yerine getirenler arasında Başkurtlar daha çok ön plana çıkar. Nogayların Müslüman olmalarına rağmen dini vecibeleri bilmedikleri aktarılır. Kırgızların ise daha çok diğer inançları üzerinde durulmuştur. Ancak özellikle Nogay ve Başkurtların domuz yemediği üzerinde durulur. Bu durum, Türkler arasında inanç dışında kültürel olarak da bu hayvanın tercih edilmediğini açıkça gösterir.

Hülasa 17. asırda bir Avrupalının kaleminden çıkan bu eser gerek Türk dünyası gerekse onlara komşu coğrafyalarda yaşayan diğer toplulukların tarihine, coğrafyasına ve kültürüne ışık tutar. Bu çalışmada Türk topluluklarından sadece birkaçı hakkında bilgi verilmiştir. Bu nedenle bu çalışma, eser üzerinde yapılacak birçok çalışmaya da ilham olacaktır. Ayrıca eser sadece tarihçiler ve coğrafyacılar için kıymetli değildir. Kuzey ve Doğu Tartaria'nın sayfalarında edebiyatçılar için de büyük sürprizler bulunmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declare that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Alekseev, M. P. (1936). *Sibir v İzvestiyah İnostrannih Puteşestvennikov i Psateley*. İrkutsk.
- Alpargu, M. (2007). *Nogaylar*. Değişim Yayınları.
- Hadiyev, M. (2022). *Başkurt tarihi*. haz. Zafer Sever. Ötüken.
- Hudyakov, S. (1980). *Voorujeniye Yeniseyskih Kırgızov VI -XIV vv*. Nauka.
- Kereytov, R. H. (2009). *Nogaytsı Osobennosti Etničeskoj İstorii i Bitovoy Kulturi*. Stavropol: Karaçaevo-Çerkesskiy Institut Gumanitarnih İssledovanniy.
- Kıldıroğlu, M. (2013). *Kırgızlar ve Kıpçaklar*. Türk Tarih Kurumu.
- Kizilov, M. (2012). Noord en Oost Tartarye by Nicolaes Witsen. The First Chrestomathy on the Crimean Khanate and its Sources. In *The Crimean Khanate between East and West (15th-18th Century) (Forschungen zur osteuropäischen Geschichte 78)*, edited by Denise Klein, Wiesbaden: Harrassowitz, 169–187.
- Miller, G. F. (1750). *Opisanie Sibirskago Tsarstva i Vseh Proizşedşih v Nem Del, ot Naçala a Osoblivo ot Pokoreniya Ego Rossiyskoj Derjave po Siy Vremena*, Sanktpeterburg: Akademi Nauk.
- Seyfettin, E. (1999). Kırgızların islamlaşması üzerine bazı mulahazalar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXIX, 393–438.
- Şeşen, R. (2019). *İbn Fadlan seyahatnamesi*. Yeditepe.
- Tavernier, J. (2010). *Tavernier seyahatnamesi*. Çev. Teoman Tunçdoğan. Kitap Yayınevi.
- Togan, Z. V. (2020). *Başkurtların tarihi*. Türkiye İş Bankası.
- Vvedenskiy, A. (1962). *Dom Stroganovih v XVI-XVII Vekah*. İzdatelstvo Sotsialno-Ekonomičeskoj Literaturı.
- Witsen, N. (2010a). *Severnaya i Vostoçnaya Tartariya, Tom I, Perevod s Gollandskogo Yazıka V. G. Trisman*. İzdatelstvo Pegasus.
- Witsen, N. (2010b). *Severnaya i Vostoçnaya Tartariya, Tom II, Perevod s Gollandskogo Yazıka V. G. Trisman*. İzdatelstvo Pegasus.
- Witsen, N. (2010c). *Severnaya i Vostoçnaya Tartariya, Tom III*. İzdatelstvo Pegasus.
- Zinner, P. (1968). *Sibir v İzvectiyah Zapadnoyevropeyskih Puteşestvennikov i Uçenih XVIII Veka*. Vostoçno-Sibirskoe Knijnoe İzdatelstvo.

Structured Abstract

Northern and Eastern Tartaria was published by Dutch statesman Nikolas Witsen in 1692 in Amsterdam. The work, which provides information about a wide geography from the Crimea, Caucasus, Idil-Ural Region, Siberia, Central Asia, Afghanistan, Mongolia, Amur Basin, Tibet, Manchuria, and Korea, is a historical work built at the end of the 17th century. This work is composed of many works, notes and materials, most of which have probably disappeared and have not survived until today. The work was later revised at the beginning of the 18th century and reprinted in 1705 and 1785 with some additions. Although it is a very valuable work for Russian history, its translation into Russian was quite late. It was translated into Russian in three volumes by a project carried out by Dutch and Russian scientists in 2010. The translated work within the framework of the project was not offered for sale but was distributed free of charge to Russian libraries and educational institutions. Translated into two languages, Dutch and Russian, the study has been published on the website of the Dutch History Institute in The Hague and is put something into service for researchers around the world. In the work, there are many Turkish communities and the regions where these communities live. The information given by Witsen includes the geography where the Turks spread in the 17th century, the countries they lived in, the cities, trade routes, place names, and many more. This makes the work even more important in terms of Turkish history.

The work mentions many Turkish communities and Turkish settlements. However, in this study, the notes on the Nogais, Yenisey Kyrgyz, and Bashkirs living in regions that can be considered closer to each other compared to other Turkish communities are emphasized. It is seen that the mentioned Turkish communities have adopted the Turkish steppe culture, which is one of the most basic characteristics, and they have the warrior characteristics that are the basis of this culture. From the information given, it is understood that the horse has an important place in both social life and wars among the communities. Although these three Turkish communities live in close geographies, they also have different characteristics. While most of the Kyrgyz and Bashkirs lived under Russian domination, this situation is less in the Nogais. It is seen that the Kyrgyz people living around Yenisey have a more advanced civilization than the Nogai and Bashkirs. In addition, the Kyrgyz adopted a relatively inhabitant lifestyle compared to the other two communities. Among these communities, the Bashkirs, who accepted Islam, come to the fore more in fulfilling the necessity of Islam. As a result, this work, which was written by a Dutch statesman in the 17th century, sheds light on the history, geography and culture of both the Turkish world and the communities living in neighboring geographies. In this study, information is given about only a few of the Turkish communities. Therefore, this study will inspire many studies to be done on the work. In addition, the work is not only valuable for historians and geographers. In the pages of *Northern and Eastern Tartaria*, there are great surprises for literati.